

УДК 81.115

Г. В. Штомпель

Кіровоградський національний технічний університет

Контрастивний аналіз дієслів із семантикою “знання” в українській, російській, англійській та німецькій мовах

У статті аналізуються спільні та відмінні риси дієслів із семантикою “знання” в українській, російській, англійській та німецькій мовах на рівні лексико-семантичної групи (ЛСГ). Виділення лексико-семантичного поля дієслів із семантикою “знання” здійснюється шляхом застосування методу диференціації.

контрастивний, лексико-семантична група дієслів із семантикою “знання”, метод диференціації

Останні роки розвитку семасіологічних досліджень відзначаються підвищеною увагою до системного аналізу лексики та поглибленим вивченням тематичних груп й особливо ЛСГ. Такий підхід є абсолютно виправданим, оскільки в ЛСГ як основній структурній одиниці лексичної системи мови відображаються всі її суттєві ознаки. Сучасна семасіологія має неабиякий досвід аналізу лексики на рівні різноманітних ЛСГ. У зіставно-семасіологічних дослідженнях у цьому відношенні робляться тільки перші кроки, хоча ще у 1963 році Р.О.Будагов [Будагов 1963: 22] писав про те, що дослідження різних груп слів у тих чи інших споріднених мовах являє собою великий інтерес: “Повчально дізнатися, що спільного мають споріднені мови у визначенні днів тижня, пір року чи частин людського тіла. Разом з тим встановлюються й відмінності між спорідненими мовами у самому визначенні даних понять”.

Рівень досліджень лексики за ЛСГ нині дає змогу зробити деякі висновки щодо характерологічних характеристик ЛСГ. Варто зазначити, що такі угруповання об'єднують слова однієї частини мови. Очевидно, що характерологічні риси для лексико-семантичних груп різних частин мови повинні мати певні відмінності. До типових структурно-семантичних особливостей ЛСГ належать насамперед наявність ядерної (базової, основної) та периферійної підгруп. Ядерна підгрупа у найчистішому вигляді виражає змістові характеристики ЛСГ, її лексико-семантичні зв'язки, парадигматичні та синтагматичні відношення; периферійна ж підгрупа має всі згадані вище особливості у довільному, “розмитому” вигляді і виявляє зовнішні зв'язки даної ЛСГ з іншою ЛСГ, забезпечуючи таким чином неперервність семантичного простору” [Апресян: 1974,252].

Л.М.Васильєв [Васильєв: 1981,183] висловлює також думку про те, що останнім часом спостерігається достатньо широке вивчення лексики за ЛСГ, досліджуються конкретні ЛСГ різних частин мови, але особлива увага приділяється дієслівній лексиці. За його словами, “*видається онтологічне значущим і доцільним окреме монографічне вивчення таких великих класів дієслів як тематичні групи й, особливо ЛСГ (дієслова руху, психічної діяльності)*”.

Подібну думку висловлював і В.В.Виноградов [Виноградов 1972:422]. “Дієслово відзначається винятковою складністю свого змісту, розмаїттям граматичних категорій і форм, багатством парадигматичних і синтагматичних зв'язків. Дієслово — найскладніша і наймісткіша граматична категорія мови”. При дослідженні ЛСГ дієслів може широко застосовуватися принцип ідентифікації, висунутий ще Ш.Баллі. Слово – ідентифікатор має відображати ідею відносин у найзагальнішій, найабстрактнішій і найбільш нейтральній формі. Таким чином, воно є ніби вимірювальним приладом для виявлення загальнокатегоріального значення (наприклад, знання) у даній лексико-семантичній групі. Решта слів уточнює загальну ідею, загальне поняття, розчленовує його з точки зору характеру відносин, спрямованості і т.п. Виділення лексико-семантичного поля дієслів (в даному випадку дієслів із семантикою “знання”) здійснюється шляхом застосування методу диференціації (або специфікації), що ґрунтується на врахуванні співвідношення: мова-мислення - дійсність. [Шмельов:1973,108].

В ЛСГ слів, що є об'єктом нашого дослідження, опорним (ядерним) словом слід вважати дієслово знати. Спробуємо розглянути його особливості для початку в українській мові, де воно має високу словотвірну активність. Характерною особливістю кореневої морфеми **-зна-** є те, що вона складає розгалужене етимологічне гніздо слів, ідо походять від праслов'янського * znati [Фасмер: 1964, 100-101]. В різні періоди розвитку мови від нього утворена велика кількість похідних слів, які з плином часу настільки семантичне розійшлися, що, з точки зору сучасного стану української мови, вже не розглядаються як спільнокореневі з дієсловом знати, а утворюють окремі семантичні групи, що знаходяться за межами даної ЛСГ. Але незважаючи на це лише семантична група з коренем **-зна-** в українській мові об'єднує у своєму складі більше 50 дієслів. Наприклад: взнати, пізнати, дізнатися і т.п. В російській мові, слово знати звучить як знать і походить від того самого праслов'янського *znati. Дієслова із семантикою “знання” зближуються, перетинаються (за окремими семами) з дієсловами на позначення почуттів, волі, трудової й розумової діяльності та дієсловами, що містять семи інформації (повідомлення) тощо. У даній роботі ми розглядаємо лише ті дієслова, що включають в свою структуру компонент знати. Користуючись класифікацією Л.М.Васильєва [Васильєв: 1981, 151], створену для ЛСГ дієслів із семантикою “знання” в російській мові, ми можемо зазначити, що і в українській мові залежно від характеру інформації, що зберігається у свідомості або набувається, дієслова із семантикою “знання” поділяються на групи, ідентифікуючі ядерні семи яких співпадають в цілому з відповідними значеннями дієслова знати: “володіти (спеціальними) знаннями в будь-якій галузі”; “мати уяву про пережиті колись почуття”; “володіти практичними навичками реалізації будь-яких знань”; “володіти певною інформацією, що була кимось повідомлена”; “бути знайомим з кимось, чимось (зберігати в пам'яті уявлення про що-небудь)”.

Дієслово знати в українській мові може вживатися у всіх згаданих значеннях, тобто воно є нейтральним до опозицій за переліченими вище значеннями.

Згідно з найбільш абстрактним ядерним значенням “бути досвідченим у чомусь, бути знавцем чогось (= зберігати в свідомості будь-яку інформацію про щось”) в російській мові, слово знать є еквівалентним за семантикою українському знати так само, як і англійському to know (= to have knowledge in something, to become acquainted with something = to experience), а також німецькому wissen та kennen.

Відомості про функціонування та співвідношення дієслів із семантикою “знання” з найбільш абстрактним значенням (на синхронічному рівні) можуть бути зведеними у таблиці.

Укр.	Рус.	Англ.	Нім.
1. знати когось, = щось	1. знать кого-то, = что-то	1. to know somebody something =	1. wissen jemanden, etwas
2. володіти знаннями про когось, щось	2. обладать знаниями о ком-то, чём-то	2a. to get to know something b to cognize c to apprehend d to become acquainted with something e to experience f	2. kennen jemanden, etwas

Інше ядерне значення даної групи — 1 розуміти когось, щось; 2 розумітися на чомусь.

Укр.	Рус.	Англ.	Нім.
1. розуміти когось, щось	1. понимать кого-то, что-то	1. to understand somebody something	1a. verstehenjemanden etwas b begreifen jemanden, etwas
2a. розумітися, знатися на чомусь c (заст.) тямити(знати) смак у чомусь; знати чого хто вартий d (обл.) тямкувати в чомусь; e (розм.) метикувати щось, f (обл.) кметити, кмітити кмітувати кметувати щось, у чомусь; g (обл.) шупити;	2a. понимать разбираться в чём- то c (уст.) знать толк в чём- либо; смыслить что- то в чем-то; (разг.) d (разг.) смекать что-то; e (разг.) соображать что-либо в чем-либо f (разг.) кумекать что-то в чем-то g (разг.) мараковать что-то в чем-то h (разг.) мерекать что-либо в чем-либо	2a. to come to know b to gain an understanding c to be a good judge of something d to comprehend something e (coll.) to grasp f (coll.) to think up g (coll.) to orientate oneself h (coll.) to experience in something i (coll.) to be familiar with something	2a. sich auskennen b sichverstehen c etwas grundlich kennen d kapieren e etwas aus dem Effeff verstehen (konnen) f sich zurechtfinden

Окрім вищезгаданих значень, існує ціла низка фразеологічних синонімів у кожній з досліджуваних мов.

Укр.	Рус.	Англ.	Нім.
1. знати свою справу	1. знать своё дело	1. to know one's goods (stuff-amer.)	1a. Eine Erfahrung haben b. ein Kenner einer Fachs sein
2. знати щось на зубок	2. знать что-то назубок	2a. to know something from A to Z	2. Grutze im Kopf haben
3. знати щось як свої п'ять пальців	3. знать что-то	3a. to know	

как свои пять пальцев		something as a person knows his ten fingers b. to know something or somebody like a book c. to know something or somebody like the palm of one's hand
4. знати всі ходи виходи	4. знать все ходы выходы	4a. to know beans b. to know black from white

Якщо взяти до уваги діахронічний аспект і розглянути дієслово відати як синонім до дієслова знати у значенні “знати щось про кого-небудь чи що-небудь”, то функція його в чотирьох досліджуваних мовах неоднакова. В російській, як і в українській, мові дієслово відати є архаїчним і належить до загальнослов'янського лексичного шару.

В англійській мові також існує архаїчне дієслово to wit, перфектна форма якого виглядає як wist, що є доказом спільного походження англійського to wit і німецького wissen, яке не є застарілим і функціонує в сучасній німецькій мові паралельно з дієсловом kennen.

Отже, можна зазначити, що подана спроба багатомовного контрастивного аналізу фрагменту ЛСГ дієслів із семантикою “знання” у найбільш абстрактному значенні – знати (1 знати щось про когось, щось; 2 розуміти когось, щось) дозволяє визначити не тільки формальні, а й семантичні риси, що свідчать про спільне походження українського знати і а російського знать від праслов'янського *znati і подібність їхнього функціонування в сучасних українській та російській мовах. Аналогічне співвідношення можна виявити і в германських мовах (англійській та німецькій) з тією відмінністю, що в англійській мові дієслово to know у значенні “володіти знаннями про когось, щось” має цілу низку синонімів (6). А німецька мова зберегла за дієсловом wissen – відати статус загальноновживаного, тоді як у всіх інших мовах, що розглядаються (російській, англійській, українській), його відповідники (ведать, відати, to know) давно набули статусу архаїчних.

Список літератури

1. Апресян 1974 - Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка – М., 1974
2. Будагов 1963 - Будагов РА Сравнительно-семасиологические исследования (романские языки)— М., 1963
3. Васильев 1981 - Васильев Л.М. Семантика русского глагола - М., 1981
4. Шмелев 1973 - Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики –М.,1973

В статье рассматриваются общие и отличительные черты глаголов с семантическим значением «знать» в украинском, русском, английском и немецком языках на лексико-семантическом уровне. Формирование лексико-семантического поля глаголов с семантическим значением «знать» происходит путем использования метода дифференциации.

The paper analyzes common and distinctive features of the verbs that have semantic meaning «to know» in Ukrainian, Russian, English and German on the lexico-semantic level. The method of differentiation is used to single out the lexico-semantic field of the verbs having the semantic meaning “to know”.